
● RECENZJE

PIOTR GIL, *Zaskarżenie przed sądem czynności upadłego dokonanych z pokrzywdzeniem wierzycieli masy upadłości*, Warszawa 2016, Wolters Kluwer Polska SA, s. 530.

Wybór tematu przez P. Gila zasługuje na pełną aprobatę. Recenzowana monografia (będąca efektem wieloletnich zainteresowań badawczych Autora) stanowi pierwsze w polskiej literaturze prawniczej całościowe i wyczerpujące omówienie podjętej w niej problematyki. Ma przy tym charakter oryginalny, a wiele zawartych w niej twierdzeń – wręcz nowatorski. Jest bez wątpienia wyrazem dogłębnych i samodzielnych badań nad istotą prawa zaskarżenia przy jednoczesnym skonfrontowaniu rozwiązań zawartych w prawie upadłościowym z kodeksową instytucją skargi pauliańskiej. Na wiele praktycznych i teoretycznych pytań dotyczących tej instytucji Autor udziela jednoznacznych odpowiedzi, przy czym, co należy podkreślić, mają one częstokroć charakter nowatorski. W odniesieniu do innych problemów – co do których tak jednoznacznych odpowiedzi z reguły nie da się sformułować – Autor nie waha się zgłosić wniosków o podjęcie dalszych prac legislacyjnych usuwających dostrzeżone wątpliwości interpretacyjne, formuluje przy tym interesujące i nowatorskie postulaty *de lege ferenda*. Proponowane w ramach tych wniosków nowe rozwiązania mogłyby posłużyć lepszej ochronie wierzycieli upadłego, przez dalsze ograniczenie możliwości uszczuplania przez dłużnika swojego majątku, ze szkodą dla wierzycieli.

Treść analizowanej monografii została ograniczona do zagadnień dotyczących zaskarżenia czynności upadłego przed sądem. Autor podjął się bardzo ambitnego zadania (znakomicie się zresztą z nie-

go wywiązując), gdyż obszar regulacji odnoszącej się do zaskarżenia przed sądem czynności upadłego uznawany jest za najtrudniejszy do stosowania w praktyce. Spowodowane jest to faktem, że ustawodawca znacznie więcej uwagi poświęcił uregulowaniom dotyczącym bezskuteczności czynności upadłego z mocy prawa oraz zaskarżaniu czynności upadłego przed sędzią-komisarzem, natomiast w kwestii zaskarżenia przed sądem czynności upadłego dokonanych z pokrzywdzeniem wierzycieli ograniczył się do wskazania potrzeby subsydiarnego stosowania przepisów kodeksu cywilnego o ochronie wierzyciela w razie niewypłacalności dłużnika.

Autor świadomie zrezygnował z badania problematyki deklaratoryjnego ustalenia przez sąd bezskuteczności względnej z mocy prawa czynności prawnej upadłego, jak i badania zagadnienia zaskarżenia czynności prawnych upadłego przed sędzią-komisarzem. Zabieg ten uznać należy za słuszny, gdyż instytucje te charakteryzują się wieloma odrębnościami w stosunku do analizowanej przez Autora problematyki. Ich omówienie spowodowałoby nie tylko nadmierne rozbudowanie opracowania, ale także utratę jego wewnętrznej spójności, którą opisywana monografia niewątpliwie się charakteryzuje. Z tego też względu należy z uznaniem przyjąć fakt uniknięcia przez Autora pokusy obszernego omawiania instytucji skargi pauliańskiej uregulowanej w kodeksie cywilnym (pokusy niewątpliwie dużej, zwłaszcza wobec obfitości dotyczącego tej problematyki piśmiennictwa, co pozwoliłoby w prosty sposób rozbudować i tak imponującą bibliografię). Jednakże skarga pauliańska uregulowana w kodeksie cywilnym – w myśl głównej tezy monografii, z którą wypada się zgodzić – stanowi instytucję odrębną od prawa zaskarżenia uregulowanego przepisami prawa upadłościowego, choć są to w istocie

instytucje pokrewne, służące temu samemu celowi ochrony wierzycieli niewypłacalnego dłużnika. Skarga pauliańska jest przy tym instytucją prawa materialnego, co również uzasadnia pozostawienie jej przez Autora poza głównym nurtem rozważań, jako że omawiana monografia dotyczy zagadnień z zakresu postępowania sądowego.

Wykazana przez Autora wewnętrzna pisarska dyscyplina jest tym bardziej godna podkreślenia, że współcześnie nie należą niestety do rzadkości monografie, w których autorzy tak bardzo koncentrują się na analizie problematyki związanej wprawdzie w różny sposób z głównym tematem pracy, lecz nim niebędącej, że wyraźnie cierpi na tym szczegółowość omówienia głównej kwestii wskazanej w tytule ich dzieła.

Piotr Gil uniknął tej pułapki, konsekwentnie utrzymując zgodność treści pracy z problematyką wskazaną w jej tytule. W monografii podjęte zatem zostały kwestie związane z określeniem istoty ochrony wierzycieli upadłościowych z wykorzystaniem prawa zaskarżenia. Autor dokonał również analizy zagadnień określenia charakteru przedmiotu ochrony oraz przedmiotu zaskarżenia. Omówił także rolę podmiotów uczestniczących w postępowaniach zmierzających do uznania czynności upadłego za bezskuteczną wobec wierzycieli upadłościowych oraz podstawy zaskarżenia czynności upadłego i przebieg postępowania prowadzonego przez sąd z inicjatywy syndyka masy upadłości. Na podstawie analizy aktualnego stanu prawnego sformułował pod adresem ustawodawcy postulat *de lege ferenda*, mające na celu udoskonalenie i sprecyzowanie obowiązującej regulacji prawnej.

Tekst monografii podzielony został na dziesięć rozdziałów. Zawiera ona również wprowadzenie, w którym Autor przedstawił cel wyodrębnienia instytucji „prawa zaskarżenia”, i zakończenie zawierające podsumowanie prowadzonych rozważań, a także postulat *de lege ferenda*.

Rozdział pierwszy, mający charakter ogólny, poświęcony został omówieniu problematyki bezskuteczności względnej w katalogu sankcji wadliwych czynności prawnych, a także istoty prawa zaskar-

żenia czynności prawnych upadłego dokonanych z pokrzywdzeniem wierzycieli upadłościowych, jego charakteru i celów realizowanych z wykorzystaniem prawa zaskarżenia.

Niezmiernie interesujące są rozważania zawarte w rozdziale drugim, mającym charakter prawnoporównawczy. Autor omawia w nim regulacje dotyczące instytucji zaskarżenia czynności prawnych upadłego dokonanych z pokrzywdzeniem wierzycieli upadłościowych, zawarte w prawie Unii Europejskiej, a także w prawie wybranych państw europejskich (Niemcy, Francja, Wielka Brytania) oraz w prawie Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej. Dobór państw, których regulacje dotyczące omawianej kwestii poddane zostały analizie, jest głęboko przemyślany. Umożliwia bowiem przedstawienie podejścia do problemu w trzech głównych systemach prawnych: germańskim, romańskim i anglosaskim. Dzięki temu rozważania zawarte w tym rozdziale mają charakter reprezentatywny. Należy również z uznaniem podkreślić, że dokonana przez Autora analiza prawnoporównawcza nie ma na celu tylko – jak w wielu innych monografiach – zadośćuczynieniu dominującemu w obecnym piśmiennictwie trendowi nakazującemu nawiązywać w treści każdej pracy naukowej do prawodawstwa innych państw (niezależnie od realnej celowości takiego zabiegu i jego przydatności dla prowadzonych rozważań naukowych), lecz stanowi punkt wyjścia do przedstawienia propozycji rozwiązywania pewnych problemów jurydycznych w prawie polskim, a także do sformułowania interesujących wniosków *de lege ferenda*, dotyczących między innymi przeniesienia na grunt prawa polskiego pewnych konstrukcji prawnych z prawodawstwa Niemiec i USA.

W rozdziale trzecim Autor omawia przedmiot ochrony realizowanej z wykorzystaniem prawa zaskarżenia. Trafnie wskazuje, że przedmiotem owej ochrony jest istniejąca, zaskarżalna wiarygodność, co do zasady o charakterze pieniężnym, zarówno o cywilnoprawnym, jak i innym niż cywilnoprawny charakterze.

Bardzo obszerny – co wynika z rozległości i skomplikowania omawianej w nim

problematyki – jest rozdział czwarty pt. „Przedmiot zaskarżenia”. Autor stoi na stanowisku, że przedmiotem zaskarżenia na podstawie przepisów prawa upadłościowego są czynności prawne upadłego, nie są nim natomiast czynności o innym charakterze, w szczególności czynności faktyczne. Z poglądem tym, notabene bardzo przekonująco uzasadnionym, wypada się zgodzić. Następnie Autor przeprowadza analizę czynności prawnych upadłego jako przedmiotu zaskarżenia pod kątem ich ewentualnej pozorności. Jako przedmiot zaskarżenia omawia zarówno czynności prawne odpłatne, jak i nieodpłatne, a także czynności procesowe (czynności o podwójnym materialno-procesowym skutku), w tym ugodę sądową, uznanie powództwa oraz dział spadku. Autor wskazuje, że przedmiotem zaskarżenia może stać się każda czynność prawna upadłego zmierzająca do pokrzywdzenia wierzycieli, niezależnie od formy jej dokonania. Mogą to być zarówno czynności prawne podjęte przez upadłego w sposób wyraźny, jak i w sposób dorozumiany.

Z uznaniem należy przyjąć omówienie czynności niepodlegających zaskarżeniu – Autor nie ograniczył się tylko do ich wyliczenia. Wśród nich wyodrębnia czynności prawne, z których dokonaniem nie wiąże się pokrzywdzenie wierzycieli upadłościowych, zdarzenia prawne i czynności faktyczne, umowę zwrotnego przeniesienia własności na darczyńcę w następstwie odwołania darowizny, zrzeczenie się przez dłużnika z przysługującego mu zarzutu przedawnienia roszczeń, czynności prawne dokonane przez syndyka w ramach likwidacji masy upadłości, spłatę długu, *datio in solutum*, umowę majątkową małżeńską wyłączającą wspólność ustawową, potrącenie i kompensatę dokonane w ramach rozrachunku w systemach płatności i systemach rozrachunku papierów wartościowych, hipotekę przymusową i zastaw ustawowy oraz kwestię przejęcia zakładu pracy na podstawie art. 231 k.p. Osobno omówiona została problematyka zaniechania jako przedmiotu zaskarżenia, a także kwestia zaskarżenia czynności prawnej zmierzającej do udzielenia zabezpieczenia.

Rozdział piąty poświęcony został omówieniu podstaw zaskarżenia czynności prawnych upadłego. Autor słusznie rozpoznał swoje rozważania od sformułowania katalogu podstaw zaskarżenia czynności prawnych upadłego, a następnie omówił je z podziałem na podstawy przedmiotowe i podmiotowe. Jako przedmiotowe podstawy zaskarżenia czynności prawnych upadłego wskazane zostały: pokrzywdzenie wierzycieli, czynność prawna upadłego, związek przyczynowy między dokonaniem czynności prawnej a pokrzywdzeniem wierzycieli oraz termin zaskarżenia. Jako podmiotowe podstawy zaskarżenia czynności prawnych upadłego wskazane zostały: świadomość pokrzywdzenia wierzycieli, a także wiedza lub możliwość podjęcia przez osobę trzecią wiedzy o charakterze czynności dłużnika, a zatem tzw. zła wiara osoby trzeciej.

W rozdziale szóstym omówione zostały strony i podmioty postępowania o zaskarżenie czynności prawnej. Autor opisał status prawny syndyka w postępowaniu w przedmiocie zaskarżenia czynności prawnej upadłego oraz charakter posiadanej przez niego legitymacji procesowej. Określił także pozycję prawną osoby trzeciej jako strony pozwanej w procesie dotyczącym zaskarżenia czynności prawnej upadłego. Zwrócił uwagę na istotne zagadnienie odnoszące się do legitymacji procesowej biernej podmiotu, który odniósł korzyść z czynności osoby trzeciej, tzw. osoby czwartej i kolejnych podmiotów odnoszących korzyść z czynności upadłego zdziałanej z pokrzywdzeniem wierzycieli. Podkreślić należy, że Autor nie ograniczył się do suchego opisu wskazanych kwestii, lecz na podstawie przeprowadzonych badań stworzył oryginalną koncepcję dopuszczalności pozywania przez syndyka osoby czwartej. W myśl przekonująco uzasadnionego nowatorskiego stanowiska Autora syndyk może wystąpić z powództwem wobec osoby czwartej, i dalszych nabywców, bez potrzeby uprzedniego prowadzenia postępowania przeciwko osobie trzeciej, a więc z jej pominięciem jako strony procesu, gdy rzecz lub prawo uzyskane z czynności upadłego nie znajduje się już w majątku teje osoby.

W rozdziale tym omówiona została także problematyka sytuacji prawnej upadłego w postępowaniu o uznanie czynności prawnej za bezskuteczną, sytuacji prawnej wierzyciela upadłego w razie zaskarżenia czynności prawnej upadłego, a także sytuacji prawnej byłego małżonka upadłego na tle umów o podział majątku po ustaniu wspólności majątkowej w postępowaniu o uznanie czynności prawnej za bezskuteczną.

W rozdziale siódmym Autor omawia postępowanie w kwestii uznania czynności prawnej upadłego za bezskuteczną. Przeanalizowane zostały kolejno: jurysdykcja krajowa w takim postępowaniu, właściwość rzeczowa, miejscowa i funkcjonalna sądu w sprawach o zaskarżanie czynności prawnych upadłego, a także skład sądu. W dalszej części rozdziału przedstawiony został sam przebieg postępowania w sprawach o zaskarżenie czynności prawnych upadłego od jego wszczęcia aż do zakończenia. Szczególnie dużo uwagi Autor poświęcił kwestii redakcji żądań pozwu, a także zagadnieniom odnoszącym się do postępowania dowodowego związanego z zaskarżaniem czynności prawnej upadłego oraz formom obrony osoby trzeciej w postępowaniu o uznanie czynności prawnej upadłego za bezskuteczną. W rozdziale tym wyodrębnił także i omówił kwestię dotyczącą przekazania praw lub rzeczy do masy upadłości.

Rozdział ósmy monografii poświęcony został zasadniczo problematyce wyroku uznającego daną czynność prawną upadłego za bezskuteczną, choć rozpoczyna go krótkie omówienie istoty i charakteru czynności procesowych sądu rozstrzygającego taką sprawę. Autor omówił cechy wyroku uznającego czynność prawną upadłego za bezskuteczną oraz jego skutki. Podał też analizie zagadnienia odnoszące się do orzeczeń dotyczących roszeń uzupełniających ochronę wierzycieli upadłego realizowaną przez prawo zaskarżenia, a także kwestię orzeczenia w przedmiocie kosztów procesu dotyczącego zaskarżenia czynności prawnej upadłego.

Rozdział dziewiąty dotyczy zarzutów przeciwko czynności prawnej upadłego. Autor wychodzi od rozważań dotyczących

pojęcia i rodzajów zarzutów, a następnie przechodzi do analizy kwestii zgłoszenia zarzutu bezskuteczności czynności prawnej upadłego wobec żądania wydania z masy, oraz zarzutu bezskuteczności czynności prawnej upadłego wobec wniosku o umieszczenie wierzytelności na liście wierzytelności. W rozdziale tym wskazane zostały także skutki orzeczenia uwzględniającego zarzut bezskuteczności czynności prawnej upadłego.

Ostatni, dziesiąty rozdział poświęcony został analizie relacji zachodzących między postępowaniem w sprawie zaskarżenia czynności prawnych upadłego a wybranymi postępowaniami i instytucjami prawnymi. Autor omówił stosunek zaskarżenia czynności prawnych upadłego do ochrony wierzyciela w razie niewypłacalności dłużnika oraz *ius ad rem* z art. 59 k.c., wychodząc od analizy kwestii zbiegu norm w ogólności, przez ustalenie wzajemnych relacji między art. 527 i n. k.c. oraz innymi normami powiązanymi, aż do wskazania wzajemnych relacji między art. 527 i n. k.c. a wybranymi normami prawnymi dotyczącymi bezskuteczności względnej. W rozdziale tym znajdujemy także rozważania na temat niezmiernie istotnej dla praktyki kwestii postępowania w przedmiocie zaskarżenia czynności prawnej upadłego w sprawach między syndykami mas upadłości – sytuacja taka może wystąpić w przypadku ogłaszania upadłości kolejnych osób, które nabyły rzecz będącą przedmiotem zaskarżonej czynności prawnej upadłego. Ponadto w rozdziale tym omówione zostały relacje postępowania w kwestii zaskarżenia czynności prawnych upadłego z wybranymi postępowaniami administracyjnymi, a mianowicie: postępowaniem o podział nieruchomości, postępowaniem scaleniowym, postępowaniem o wywłaszczenie oraz postępowaniem o zwrot wywłaszczonej nieruchomości. Podjęcie tych kwestii jest uzasadnione, bowiem rozwiązania prawne występujące w konstrukcjach wskazanych postępowań administracyjnych mogą powodować zubożenie upadłego, a tym samym zmniejszać możliwość zaspokojenia jego wierzycieli.

W wyodrębnionym zakończeniu Autor dokonał podsumowania prowadzonych

analiz w formie wniosków i zbiorczych ocen, mających niejednokrotnie charakter nowatorski. Przedstawił też nadzwyczaj interesujące postulaty *de lege ferenda* zmierzające do podniesienia skuteczności prawa zaskarżenia, a tym samym – skuteczności ochrony wierzycieli upadłego. Postulaty te zostały jasno sformułowane i przemyślane. Należy zwłaszcza zwrócić uwagę na propozycję Autora, by w celu osiągnięcia lepszej ochrony wierzycieli upadłego przed pokrzywdzeniem wskutek czynności prawnych dłużnika wykorzystać pewne rozwiązania występujące w innych porządkach prawnych. Przykładowo, zasadne byłoby wprowadzenie, w ślad za rozwiązaniami niemieckimi, dopuszczalności prawa zaskarżenia nie tylko czynności prawnych upadłego, ale także zespołów czynności prawnych i faktycznych składających się na osiągnięcie określonego celu. Autor przywołuje również pewne instytucje prawne wykorzystywane w USA i Wielkiej Brytanii, które mogłyby zostać

zaadaptowane na potrzeby polskiego prawa upadłościowego.

W efekcie prowadzonych w monografii spójnych i konsekwentnych, a przy tym mających nierzadko charakter nowatorski rozważań Autor, realizując cel badawczy, w przekonujący sposób proponuje wprowadzenie sprawniejszego modelu ochrony wierzycieli upadłościowych.

Podsumowując, uznać należy, że monografia Piotra Gila, zarówno ze względu na trafnie dokonany wybór tematu, dobry poziom prowadzonych badań, jak i sprawnie opanowany warsztat badawczy oraz wiele nowatorskich wniosków i postulatów *de lege ferenda*, zasługuje na duże uznanie. Zawiera ona kompetentnie przedstawione kompendium wiedzy o badanej konstrukcji prawnej, które może mieć duże znaczenie praktyczne. Kompendium to, w zakresie objętym tematem monografii, uznać należy za zupełne.

Piotr Horosz